

SKAIDRUMO IR PRIVATUMO TAPSMAS REIKŠMINGA POLITIKOS PROBLEMA

PROF. DR. LAURAS BIELINIS

*Vytauto Didžiojo universiteto
Politikos mokslų ir diplomatijos fakultetas
Vytautas Magnus university
Faculty of Political Science and Diplomacy
Gedimino g. 44-102, LT-44240 Kaunas
El. paštas lauras.bielinis@gmail.com*

Santrauka

Straipsnyje aptariamos skaidrumo ir privatumo sąlygos šiandieninėje visuomenėje. Dabartis sukuria tokias sąlygas, sukeltas tiek radikalių politinių įvykių (teroristiniai aktai), tiek ir naujų technologinių galimybių, kada privatumo laukas siaurėja, o asmens viešumas paverčiamas neišvengiama ir reikalinga sąlyga. Straipsnyje įvardijamos problemos, atveriančios naujas ir dar neiširtas politikos ir socialinio gyvenimo sferas, sietinas su skaidrumo didėjimu ir privatumo transformacijomis. Besiklostančioje situacijoje visuomenei išskyla politinė ir kultūrinė problema suvaldyti privatumo nykimą ir politiškai prisitaikyti prie naujų iššūkių.

Reikšminiai žodžiai: skaidrumas; privatumas; viešoji erdvė; kaukė.

Viešosios erdvės tyrimuose dažniausias akcentas yra pačios viešosios erdvės funkcionavimas ir jos reikšmė politikos lauko transformacijoms. Tradiciškai mes atsiremiamė į Jurgeno Habermaso viešosios erdvės transformacijos teoriją, detalai aprašytą jos kitimą: „Būtent jis įtikinamai

parodė, kaip monarchistinė, feodalinė visuomenė, neskyrusi valstybės ir visuomenės, viešojo ir privataus gyvenimo, kurios politika reiškesi statuso ir galios demonstravimu, palaipsniui dėl naujos liberalios konstitucinės tvarkos virsta visai kitokia, skyrusia viešą nuo privataus ir dėl to suformavusia viešąją erdvę, kurioje vyko kritiniai debatai, skirti viešajai nuomonei formuoti¹. Tačiau dabartinė technologiškai iš esmės pakitusi situacija veda prie naujo poreikio apibendrinti įgytą patirtį ir susitelkti ties modernių viešosios erdvės teorijų analize. Privatumas šiuose tyrimuose potencialiai tampa vienu iš esminių, vertinant ir klasifikuojant kintančius visuomenės ir politikos santykius. Vienu iš ryškiausių tokių tyrimų galima įvardyti Richardo Sennetto „Viešojo žmogaus kritimas“², kuriame autorius nuosekliai atskleidžia viešųjų santykių raidą modernioje visuomenėje ir parodo, kaip privatumas su kiekvienu socialiniu politiniu visuomenių pokyčiu įgyja naują reikšimosi galimybių ir praranda intymumo galimybes.

1.

Daugelis tyrėjų stebi viešosios erdvės degradavimo simptomus kaip kolektyvinio nedalyvavimo ar abejingumo viešumui reiškimąsi. Tačiau viešoji erdvė gali būti traktuojama ne tik kaip tarpininkavimo terpė tarp valdžios ir visuomenės, bet ir kaip valdžios ir visuomenės tam tikrų santykių institucionalizavimo laukas, kuriame išbandomi ir pritaikomi nauji politinio poveikio ir galių panaudojimo būdai. Mes privalome užduoti sau klausimą, kaip kinta viešoji erdvė ir kaip tai veikia privatumo kultūrą.

Dažniausia frazė, išgirstama šiandien, kai kalbama apie skaidrumo ir privatumo problematiką, yra: *privacijos asmens erdvės neliečiamumui iškilų grėsmė*. Viešumo, skaidrumo ir su tuo susietų opozicinių intymumo ir privatumo sąvokų atsiradimas politinės terminijos arsenale nėra tik atsitiktinis artefaktas ar trumpalaikis mados aspektas. Šiandien, kai politikos procesai ypač intensyviai aptarinėjami viešosios sferos erdvėje, esame priversti kons-

¹ Marcinkevičiūtė, R. Nuo Habermaso iki Valinsko: viešosios erdvės privatejimas. *Akiračiai*. 2009, Nr. 2–3, p. 1.

² Sennett, R. *The Fall of Public Man*. N.Y.-London, Norton & Co, 1992.

tatuoti, kad politikos procedūros įgyja naujų ypatumų, kurie gali tuo pačiu metu būti tapatinami ir su demokratijos augimu, ir su jos nykimu.

Viena vertus, viešumo ir skaidrumo sąlygų didėjimas politiniame gyvenime tarsi sukuria terpę augti tiesioginei demokratijai, nes skaidrumas suponuoja ne tik politikos veikėjų atsivėrimą visuomenei, bet ir visuomenės aktyvumą kontroliuojant visus politinio lauko dalyvius. Tačiau politinių sprendimų priėmimo, aptarimų ir derybų proceso potencialiais dalyviais skaidrios ir atviros visuomenės sąlygomis tampa toks piliečių kiekis, koks yra pasirengęs tokiai politinio proceso stebėsenai.

Kita vertus, valstybės saugumas, padidėjus terorizmo galimybei, ypač po 2001 metų teroristinio išpuolio Jungtinėse Amerikos Valstijose, tampa susietas su didesniu visuomenės skaidrumo poreikiu. Vis dažnėjantys teroro atvejai, nusikaltimai, palyginti lengva galimybė pasigaminti priemones teroristiniam aktui verčia visuomenę sukurti ir sustiprinti ne tik savigynos mechanizmus, bet ir atrasti tokius prevencijos instrumentus, kurie leistų sužinoti, pamatyti ar nuspėti galimą nusikaltimą iš anksto. Čia skaidrumo sąlyga iš gynybinės, karinės pereina į politinę ir palaiptai tampa ne tik technine politikos problema, bet ir ta politinio dalyvavimo galimybe, kur visi gali įgyvendinti savo pilietinę pareigą ir kur politika įgyja naujų politinių procesų bei veikėjų matomumo ir atvirumo sąlygų.

2001 metais priimtas antiteroristinis įstatymas (Patriotinis aktas)³ JAV sukūrė situaciją, kada valstybė įgijo išskirtinai didelių galimybių įsiterpti į privatų asmens gyvenimą. Piliečiai gana savanoriškai sutiko atsisakyti daugelio jų privatumą saugojusių teisinių normų. Imta konstatuoti, kad visuomenė šitaip artėja prie savo privataus būvio galimybių apribojimo. Juolab kad beveik šimtmetį egzistavusi Samuelio Warreno ir Louiso Brandeiso juridinė formulė⁴, reikalaujanti palikti asmenį ramybėje ir reiškusi privačios ir viešosios erdvės bei interesų atskyrimą, po 2001 metų Patriotinio akto pavirto atskiru, ginčytinu teisiniu kazusu, leidžiančiu valstybei peržengti

³ Žr. prieigą per internetą: <http://www.fincen.gov/statutes_regs/patriot/>.

⁴ Žr. Warren, S., Brandeis, L. The Right to Privacy. *4 Harvard Law Review*. 1890, p. 193–220.

privatumo ribas ir kontroliuoti visuomenę net tada, kai privatumo poreikis yra akivaizdus.

Šis požiūris į privatumą ir naujo skaidrumo formavimą pokytis turi silpnųjų vietų. Čia formuojasi santykis, kada valdžia tampa suinteresuota vienpusiu skaidrumu: piliečiai turėtų būti skaidrūs prieš valdžią, o valdžia – ne. Formuojasi, anot Zygmunto Baumano, poliarizuotas galios santykis: „Erdvės aiškumas, jos skaidrumas virto vienu svarbiausių laimikių moderniai valstybei kovojant dėl valdžios suverenumo. Norėdama laimėti juridinę socialinės sąveikos ir lojalumo kontrolę, valstybė turėjo užvaldyti skaidrumą tos aplinkos, kurioje priversti veikti tos sąveikos dalyviai.“⁵ Toks „skaidrumas“ politiškai reikalingas, nes leidžia suskaičiuoti mokesčius, kontroliuoti politines nuotaikas, socialinius-politinius visuomenės judesius. Taigi, remiantis Z. Baumanu, pokyčiai leidžia „padaryti pasaulį skaidrų ir aiškų valstybinei administracijai“⁶. Toliau Z. Baumanas sustiprina įžvalgas teiginiu, kad „tikslas buvo sąmoningai manipuluoti ir apgalvotai kaitalioji erdvės skaidrumą kaip socialinius santykius, o galiausiai – kaip galios santykius“⁷. Skaidrumo poreikis kovoje su terorizmu paverčiamas valdžios sustiprinimo mechanizmu. Tačiau toks požiūris sukuria labai neigiamas, antidemokratinės tendencijas, kurios vadovaujantis dar platoniška samprotavimo logika nulemia tironijos galimybes. Hannah Arendt pabrėžė bruožus, „kurie mums taip įtikinamai parodo tironišką Platono valstybės pobūdį – beveik visiškas privatumo pašalinimas ir politinių organų bei institutų visagalybė“⁸.

Intensyviai kuriamas ir auginamas stereotipas, kad dėl saugumo reikalinga atsisakyti tam tikrų privatumo sąlygų. Kitais žodžiais tariant – neva privatumą reikia susiaurinti. Tačiau ar visada mes galime teigti, kad privatumas ir skaidrumas yra opozicinės kategorijos, kurios natūraliai privalo viena kitą neigti? Dar daugiau, esu vienas iš tų retų abejojančių, kurie mano,

⁵ Baumanas, Z. *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa, 2007, p. 51.

⁶ *Ten pat*, p. 55.

⁷ *Ten pat*, p. 57.

⁸ Žr. Arendt, H. *Tarp praeities ir dabarties*. Vilnius: Aidai, 1995, p. 315.

kad šios kategorijos yra iš skirtingų lygmenų ir jų lygini ar priešinti negalima, tiesiog neįmanoma. Tačiau viskas apibendrinama iki teiginio – arba laisvė (privatumas), arba saugumas (skaidrumas), kur saugumas neišvengiamai lemia laisvių apribojimą. Na, o privatumas natūraliai priskiriamas laisvių grupei⁹.

2.

Šiandien galime būti tikri, kad mūsų buvimas viešosiose erdvėse yra kontroliuojamas daugelio tarnybų ir tas kontrolės mechanizmas tik didės. Pavyzdžiui gali būti Didžiosios Britanijos situacija: „Niekur nėra tiek daug stebėjimo kamerų viešose vietose, kaip Jungtinėje Karalystėje. 2002 m. duomenimis – daugiau nei 5 mln., įskaitant šimtus ir tūkstančius stebėjimo kamerų, kurias kontroliuoja net ne policija, o savivaldybės ir privačios įstaigos. Pagrindiniuose šalies keliuose veikia Automatinė automobilių registracijos numerių atpažinimo sistema, kuri fiksuoja absoliučiai visus šiais keliais važiuojančius automobilius (maždaug 8–10 mln. per dieną). Teisėsaugos struktūros aktyviai naudoja įvairius pasiklausymo įrenginius, o kai kuriose grafystėse policija jau kelerius metus naudoja nedidukus, 1,5 kg sveriančius, skraidančius stebėjimo robotus, apie kuriuos daugumos ES šalių policininkai kol kas tik sapnuoja.“¹⁰ Didėjant privataus asmens skaidrumui (galimybei jį matyti ir kontroliuoti) kyla abejonių, ar įmanoma bus kontroliuoti skaidrumą formuojančius procesus, skaidrumą užtikrinančias sistemas. Tai yra šios sistemos pačios gali įgyti didelį „privatumo“, „nepastebimumo“ statusą ir terpę, kur valdžios padaryti sprendimai, projektai, planai nebus apribojami atskiros institucijos ar visuomenės kontrolės, procesų matymo instrumentais.

Radikaliai (tačiau, manau, kad radikalumą čia galime pakeisti ir tra-

⁹ Ryškus tokios logikos atspindys yra Jeffrey'io Roseno knygoje: Rosen, J. *The Naked Crowd: Reclaiming Security and Freedom in an Anxious Age*. Random House, 2004, p. 272.

¹⁰ Žr. prieigą per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/378654/didieji-broliai-valstybiniai-ir-privatus/rubrika:naujienos-lietuva-komentaraiiranalize>>.

diciškumo terminu) į situaciją žvelgiantys teoretikai mąsto tiesmukiškai: Charlesas J. Sykesas teigia, kad technologinė revoliucija faktiškai atėmė iš žmogaus teisę į privatumą ir su kiekviena diena ši situacija tik blogės¹¹. Regas Whitakeris savo knygoje¹² problemą dramatiškai – visko priešzastis yra totalinės kontrolės metodai, kuriuos priima valstybės: identifikacijos sistemos, biometrija, stebėjimas, informacijos ribojimai ir kt. Šiuo atveju privatumo nagrinėjimas reikalauja išsiaiškinti, kaip yra traktuojamas šis terminas. Dažniausi šio termino aiškinimai yra sietini su tradiciniais teisiniais privatumo reikalavimais būti paliktam ramybėje¹³. Robertas Ellisas Smithas¹⁴ savo ruožtu privatumą traktuoja kaip kiekvieno iš mūsų siekį turėti tam tikrą fizinę erdvę, kurioje mes būtume laisvi nuo įsikišimo iš išorės. Anot Edwardo Blousteino¹⁵, privatumas tėra sudedamoji žmogaus asmenybės dalis. Privatumas suponuoja asmeninio gyvenimo, laisvės, savigarbos ir vertybių egzistavimą be kitų siekio jas pasisavinti.

Kova už teises, kaip antai už teisę į darbą, balsavimo teisę, moterų teises, kalinių, homoseksualų, gyvūnų ir kt., ištis yra ilga, rutininė, vykdoma pagal seną socialinio santykio suvokimą, kai siekiama išspręsti visuomenės santykių skaidrumo problemą. Atvirai nėra kalbama apie skaidrumą, bet kova dėl teisių galutine prasme yra kova už laisvą saviraišką, ribų, draudimų ir paslapčių jei ne panaikinimą, tai bent jau jų galimybių susiaurinimą. Bet tai ir yra ekstensyvus, vadinasi, ilgas ir ap sunkintas kelias į skaidrumą. Taigi visos žmogaus teisės, vadovaujantis šia logika, yra tik privatumo formos¹⁶.

¹¹ Žr. Sykes, Ch.J. *The End of Privacy: The Attack on Personal Rights at Home, at Work, On-Line, and in Court*. St. Martin's Press, 1999, p. 304.

¹² Žr. Whitaker, R. *The End of Privacy: How Total Surveillance Is Becoming a Reality*. New Press, 2000, p. 195.

¹³ Žr. Warren, S., Brandeis, L. The Right to Privacy. *4 Harvard Law Review*. 1890, p. 193–220.

¹⁴ Žr. Smith, R.E. *Ben Franklin's WebSite 6*. Sheridan Books, 2000.

¹⁵ Žr. Bloustein, E. Privacy as an Aspect of Human Dignity. *39 New York University Law Review*. 1964, p. 971.

¹⁶ Žr. Volio, F. Legal personality, privacy and the family. In Henkin (ed). *The International Bill of Rights*. Columbia University Press, 1981.

O ar mūsų vidinio pasaulio sprendiniai, emocijos, reakcijos ir impulsai išties tėra mūsų nuosavybė ir mes turime teisę ginti juos nuo kitų? Tada kiti turi teisę reikalauti, kad mūsų vidinio pasaulio sprendiniai neišeitų į išorę, nes kada šie kontaktuoja su kitų sprendiniais, su išoriniu pasauliu – sociumu, mes tampame kolektyviais ir mūsų privatumas neišvengiamai paliekamas nuošalyje. Net visa tai, ką aš galvoju, yra mano kolektyvinio, socialaus gyvenimo pasekmė. Asmuo be sociumo neturi pilno ir išlavinto savo vidinio pasaulio, tai „socialinis mauglis“, kurio veiksmi ir reakcijos yra asocialūs tiek, kiek jis nėra įsitraukęs į kurį nors sociumą. Taigi privatus pasaulis tėra pasisavinta kolektyvumo patirtis.

Ruth Gavison¹⁷ mano, kad privatumą sudaro trys elementai: slaptumas, anonimiškumas ir vienatvė. Tai būsenos, kurios gali būti prarastos tiek paties asmens noru, tiek ir įsikišus iš išorės. Šiuo atveju tradiciškai suprantama privatumo sąvoka tampa abejotina, jei mes ir toliau ją eksploatuosime juridinių kategorijų lauke. Dabar privatumo išsaugojimo lygmuo yra ne tiek teisinis tam tikrų gyvenimo sferų atribojimas nuo viešumo (praktiškai to nebeįmanoma kontroliuoti), kiek žmogaus gebėjimas išsaugoti savo tapatybę. Konkrečiau kalbant – gebėjimas būti tolygiu realybei ar tam tikros aplinkos laukui, kuris apibrėžiamas kaip realiai asmens pojūčiams ir suvokimui tinkamas laukas.

Egzistuoja aibė loginių, teisinių, politinių, psichologinių, filosofinių argumentų, kuriais bandoma parodyti, kad žmogui būtina jaustis saugiam (saugumo jausmas natūraliai siejamas su jo privatumo išsaugojimu – privatumas be išlygų siejamas su saugumu, saugumo sąlyga, pagrindu), bet privatumo išsaugojimas lemia ir socialinio ryšio silpninimą, kolektyvinį buvimą. Taigi tampa aišku, kad saugus ne tas, kuris yra glaudžiai susietas su didesniu ar mažesniu sociumu, bet tas, kuris įtvirtina, garantuoja sau privatumą, t. y. atsiskyrimą nuo sociumo.

¹⁷ Žr. Gavison, R. Privacy and the Limits of Law. *89 Yale Law Journal*. 1980, p. 421, 428.

3.

Vis dėlto pripažįstama, kad valstybė (sociumas) turi numatyti privataus intereso/asmens siekius ir juos apriboti, jei jie grėstų visuomenei. Taigi visuomenė tam tikrame lygmenyje suvokia privatumo keliamą pavojų ir supranta privataus asmens skaidrumo naudą sociumui. Sociumo interesus įvardijamas kaip viešasis interesas. Tiesą sakant, tokios viešumo ir privatumo sąlygos buvo suformuluotos dar senovės Romoje. Domicijus Ulpianus (170–223) – vienas ryškiausių Romos juristų, yra suformulavęs taisyklę, kuri šiandien jau yra daugelio priimama kaip natūrali ir privaloma norma: *ad statum respubliae* (viešumas sietinas su valstybe) *ad singulorum utilitatem* (privatumas sietinas su atskirų asmenų nauda)¹⁸.

Terminas *asmuo* etimologiškai siejamas su graikų kalbos žodžiu *proson*, o jo lotyniškas atitikmuo yra *persona*, kuris reiškia aktorius kaukė. O terminas *individas*, *individualumas* graikų kalboje siejamas su terminu *atom* ar lotynišku *individuum*, reiškiančiais nedalomą. Antikoje asmuo (kaukė) – tai vaidmuo, kurį kiekvienas vaidina viešojoje erdvėje, t. y. *republia*. Graikams kaukė – tai atsiskleidžiančio veido esmė, riba, įkelianti žmogų į visuomenę, socialiai tipizuojanti. Kaukė šitaip tampa žmogaus veidu. Būti privačiu asmeniu istoriškai reiškia būti žmogumi be kaukės. Senovės Graikijoje privatus, atskiras asmuo reiškė idiotą. Tai kilo iš bendruomeninių santykių viršenybės. Senovės Graikijos polių demokratijos esmėje glūdi bendruomenės įstatymų diktatas, kur privatus interesas neišvengiamai laužo bendrumą ir natūraliai daro siekiantį gyventi atskirai, privačiai labiau pažeidžiamą, taigi rizikuojantį savo ir savo šeimos gerove ir gyvybe.

Krikščionybės laikais *privatumo* ir *viešumo* riba perkeliama žmogui – tarsi skyrimas tarp vidinio ir išorinio žmogaus. Renesanso laikais viešas gyvenimas pirmiausia buvo suvokiamas laisvo kalbėjimo raiška. Neturėdamas gražbylostės gebėjimų, žmogus pasmerktas nebūti viešojoje erdvėje: retorika formavo socialumą ir statusą.

Nuo XVII–XVIII amžiaus tai, kas asmeniška, privatu, asocijavosi su

¹⁸ *Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, ius privatum est quod ad singulorum utilitatem (lot.).*

nuosavybe, su jo egoistiniu interesu, kylančiu iš gamtos. Privatumas čia savotiškai sudaiktina žmogų – neturintį nuosavybės, nesugebantį turėti savo privataus gyvenimo pagrindo. Tai sukėlė norą permąstyti asmenybės ir jo privatumo santykį. Vokiečių klasikinė filosofija apibūdina asmenybės sąvokas kaip laisvę ir savigarbą, išskiriančias jį iš likusio pasaulio. Asmenybė tampa ne sociali, o dvasinė žmogaus reikšmė. Privatumo kaip vertybės problema susiformavo kartu su nuosavybės fenomenu. Ši privatumo ir skaidrumo dichotomija sprendžiama svarstant nuosavybės klausimą – tai, kas priklauso man, yra privatu, o tai, kas yra visų nuosavybė, reikalauja skaidrumo; taigi mano asmeninio gyvenimo priklausomumas man yra mano privatumo/skaidrumo prieš kitus sąlyga. Tačiau, sutelkdami problemą į nuosavybės diskursą, mes ją supaprastintume ir negalėtume paaiškinti neekonominių privatumo/skaidrumo aspektų šiandienos realybėje. Juolab visi samprotavimai, kurie yra sietini su skaidrumo gynimu, kyla iš abejonės dėl jo įgyvendinimo: kalbama apie pavojų privatumui arba apie panaudojimą blogiems tikslams esant skaidrumo sąlygoms. Beveik visada yra kalbama apie skaidrumo teisinį-funkcinį reikalingumą, t. y. problema suvedama į formalų skaidrumo pilietinėje visuomenėje lygmenį. Tačiau iš esmės argumentai tarsi nukreipiami į abstrakčias individo privataus gyvenimo gynimo pozicijas. Taigi skaidrumas ginamas abstrakčiai, o privatumas – konkrečiai.

Dažnai privatumo argumentai tėra psichologinės reakcijos į viešumoje kylančius pavojus. Privatumas, baimė ir savisauga yra susiję. Tai, kas nekelia realios baimės, nesukelia privatumo ir intymumo išsaugojimo reakcijų; o tai, kas gali būti pavojinga, sustiprina intymumo ir privatumo poreikį. Taigi privatumas turi baimės ištakas – socializuota reakcija į pavojaus galimybę.

Egzistuoja skaidrumo ir privatumo santykio supaprastinimo kryptis, atsiskleidžianti per vadinamąjį „išorės žmogaus“ fenomeną, kai asmenys siekia demonstratyviai rodyti savo gyvenimą, pozuoti, vaidinti kitiems privatumą. Iš tiesų tai nėra nei privatumas, nei skaidrumas, tai – kaukė, specifinė savo privatumo gynimo forma ir instrumentas. Toks postmodernus skaidrumas tėra gebėjimas būti nematomu viešumoje. Taigi kalbėti galime ne apie realų skaidrumą ir privatumą, bet apie tai, kad iš esmės visiems

prieinamas, eksponuojamas, deklaruojamas privatumas leidžia likti nematomu, išsaugoti savo privatumą. Čia tampa aktuali problema ne tik tikimybė prarasti realų privatumą, bet ir naujų nuostatų, įsitikinimų atsiradimas, kad privatumas yra kažkas kita, kad tradiciškai suvokiamas privatumas yra neišvengiamai pažeidžiamas. Skaidrumo įgyvendinimas leidžia sumažinti mūsų vaidinamų socialinių vaidmenų įtaką asmenybiniam interesams, taip mažindamas vidinius prieštaravimus tarp to, kaip turėtų būti, ir to, kaip gali ir nori veikti konkretus asmuo. Socialiniai vaidmenys verčia mus elgtis ne taip, kaip to reikalauja giluminiai asmenybės interesai, tačiau taip, kaip to reikalauja sociumas, tradicijos, įgūdžiai, todėl „daugelis mūsų esame priversti kasdien vaidinti tam tikrus socialinius vaidmenis, kurių scenarijuose dažniausiai nėra vietos nuoširdžiam atviravimui“¹⁹. Tenka pratintis prie situacijos, kurią gana taikliai apibūdino Seimo narys Paulius Saudargas: „Atsirandant vis naujoms galimybėms kiekvienam keistis ir dalintis informacija, kartu ir asmenine, kiekvieno iš mūsų (nebūtinai viešo asmens) ribos tarp viešo ir privataus gyvenimo vis labiau trinamos“²⁰.

Išvados

Tradicijų rutina, įsigalėjęs privatumo ir skaidrumo santykio supratimas, dominuojantis šimtmečius, neleidžia peržengti leistino supratimo ir nesuteikia galimybės priimti skaidrumą ne tik kaip fizikinį ar socialinį reiškinį, bet ir kaip naują vertybinį-moralinį modalumą. Skaidrumas, maksimaliai realizuotas visuomenėje, žlugdo jos tradicinį socialumą – kaip mes jį suvokiame dabar. Esant visiškam santykių ir veiksmų skaidrumui kinta viskas – socialumas, sentimentalumas, moralumas, baimės, seksualumas. Neišvengiamas prasmių ir vertybių perkainojimas, įprasto biologinio, psichologinio ir socialinio ritmo suardymas – tai ypač matyti politikos lauke. Tenka pripažinti, kad politikoje skaidrumas tampa ne tik diskusijų ir kal-

¹⁹ Kairys, S. Duokite man mano tiesą. *Atgimimas*. 2008, rugšėjo 6 – spalio 2, p. 7.

²⁰ Žr. prieigą per internetą: <<http://pilietis.delfi.lt/voxpopuli/facebook-karta.d?id=37099827>>.

tinimų sfera, bet ir realia politinės veiklos scena, kur vyksta atviras *savęs rodymas* ir įgyvendinama visų galimybė matyti visus partijų ir jų narių veiklos aspektus. Skaidrumas politikoje dabar reiškiasi kaip subtiliai kuriama atvirumo visuomenei širma, reikalinga situacijose, kai nepasitikėjimo ir įtarumo atmosfera yra didelė. Tai tampa ir argumentu per rinkimus. Net *kalbėjimas apie skaidrumą* tampa *rinkimų patrauklumo* sąlyga. Ir vietoj senos privatumo sampratos, sukonstruotos asmeninio gyvenimo paslapties pagrindu, metas pratintis prie naujos – valstybės ir specializuotos įmonės apie mus potencialiai žino viską, nors nesiruošia *kam nors* apie tai sakyti.

Privatumas neturėtų būti siejamas su anonimiškumu; jį vertėtų susieti su valstybės ir verslo garantija saugoti privačias komunikacijas ir finansinę informaciją. Taigi kuo didesnis skaidrumas visuomenės gyvenime, tuo didesnė tikimybė, kad paslaptis taps dar subtilesnė ir mažiau pastebima. Ji užims nepaslapties erdvę, taip prisitaikydama prie skaidrumo sąlygų ir sukurdamą metaprivatumą. Dabar politikoje sąlyga būti neskaidriu suponuoja mintį – būti pavojingu. Todėl visų stebėjimas ir žinojimas apie tai tampa politine būtinybe. Tačiau būti stebimam, būti matomam ir žinoti, jausti ar numatyti, kad esi matomas ir stebimas, yra ne tas pats.

Mes jau esame tame lygmenyje, kada galime sakyti, kad privalome manyti, jog esame matomi ir galime būti stebimi. Šiandien žinoti, kad esi stebimas, yra įprasta, nors dar nėra įprasta jausti, kad esi stebimas išskirtinai, nėra įprasta žinoti, kad esant galimybei gali tapti stebinčiuoju. Viešumas – absoliutus, privatumas – santykinis.

Taigi šiuolaikinė visuomenė, įskaitant politiką, išgyvena sudėtingas vertybinių pokyčių procedūras, kur skaidrumo/privatumo opozicija gali nulėmti daugelį ateities socialinių ir politinių prioritetų. Skaidrumo išplitimas sukuria terpę naujam moralaus elgesio suvokimui. Asmeninio gyvenimo trūkumas čia jau gali reikšti asmenybės trūkumą ar fragmentinį asmenybės būvį. Juk *mano* privačia erdve tampa ta vieta ar būseną, kur aš esu pats su savimi. Vadinasi, privati sfera yra ten, kur reiškiasi *mano* dvasiškumas, dialogas su savimi, o viešoji sfera – ten, kur reiškiasi *mano* socialumas. Tačiau ši riba yra nepastovi.

Literatūros sąrašas

- Arendt, H. *Tarp praeities ir dabarties*. Vilnius: Aidai, 1995.
- Baumanas, Z. *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa, 2007.
- Sykes, Ch.J. *The End of Privacy: The Attack on Personal Rights at Home, at Work, On-Line, and in Court*. St. Martin's Press, 1999.
- Bloustein, E. Privacy as an Aspect of Human Dignity. *39 New York University Law Review*. 1964, p. 971.
- Volio, F. *Legal personality, privacy and the family*. In Henkin (ed). *The International Bill of Rights*. Columbia University Press, 1981.
- Whitaker, R. *The End of Privacy: How Total Surveillance Is Becoming a Reality*. New Press, 2000.
- Smith, R.E. *Ben Franklin's WebSite 6*. Sheridan Books, 2000.
- Rosen, J. *The Naked Crowd: Reclaiming Security and Freedom in an Anxious Age*. Random House, 2004.
- Gavison, R. Privacy and the Limits of Law. *89 Yale Law Journal*. 1980, p. 421, 428.
- Sennett, R. *The Fall of Public Man*. N.Y.-London, Norton & Co, 1992.
- Warren, S., Brandeis, L. The Right to Privacy. *4 Harvard Law Review*. 1890, p. 193–220.

„Akiračiai“

„Atgimimas“

Balsas.lt

Delfi.lt

fincen.gov/statutes_regs/patriot/

TRANSPARENCY AND PRIVACY BECOMING AN IMPORTANT POLICY ISSUE

LAURAS BIELINIS

Summary

Keywords: Transparency; Privacy; Public Space; Mask.

The article deals with the terms and conditions of transparency/privacy in today's society. The present creates such conditions determined both by the radical political events (terrorist acts) and by new technological possibilities, when the field of privacy is narrowing and the personal publicity is becoming an inevitable and

necessary condition. The article identifies a number of problems, offers new and yet unknown areas of policy and social life associated with an increase in transparency and privacy transformations. In the current situation, the public faces a political and cultural issue of coping with the loss of privacy and politically adapting to new challenges.

Įteikta 2012 m. spalio 29 d.